

‘De gedachten zijn vrij...’

BRIEF AAN JONGE THEATERMAKERS Marianne Van Kerkhoven

In de jaren ‘70 had ik – zoals zoveel jonge mensen toen – een smalle, langwerpige poster aan de muur van mijn kamer hangen met daarop het gedicht van Remco Campert ‘Iemand stelt de vraag’. Dit gedicht suggereerde het verhaal van een uitgebuite gemeenschap, ergens in een verre kolonie misschien, die zich bewust wordt van die uitbuiting en dat niet meer neemt. Bewustwording was in die tijd een belangrijk woord. Het gedicht eindigde met de zinnen: “iemand stelt de vraag iemand verzet zich en dan nog iemand en nog iemand en nog”.

Ik wil geen nostalgisch verhaal ophangen over die tijd, noch een belerend vingertje opsteken. Ik kan alleen vertellen hoe ik nadenk over die tijd en over nu. Ik kan niet zeggen hoe jullie het vandaag moeten doen, omdat ik weet dat ervaring niet overdraagbaar is. Ik kan over mijn ervaringen vertellen, een beroep doen op jullie verbeelding, jullie mijn inzichten meedelen. Maar ervaring is iets dat jullie zelf moeten opdoen. Als er hier dus al van een pedagogisch proces sprake is, wil ik dat – zoals steeds – opvatten als een tweerichtingsverkeer, als een wederzijdse uitwisseling tussen twee niet gelijke maar wel evenwaardige partners. Als we samen een gepassioneerd gesprek kunnen aangaan, vinden we misschien wel de weg om bij elkaar iets van ons aanvoelen van actualiteit en geschiedenis te laten binnensijpelen.

Een paar open deuren

De tijd van vandaag is niet die van de jaren ‘70. En toch. Als ik de geschriften van de anti-globalistische beweging lees, dan vind ik dat vaak vervelende lectuur. Ik heb daarbij een déjà vu; ze leren mij niks nieuws tenzij een andere woordenschat. Wat vandaag globalisering wordt genoemd duiden wij vroeger aan met termen als ‘de macht van de multinationals’, ‘het militair-industrieel complex’, enzovoort. Globalisering als politiek-economisch fenomeen is al sinds het midden van de negentiende eeuw aan de gang, maar in vele van de anti-globalistische geschriften wordt er over die geschiedenis niet gesproken. Er wordt vandaag in het algemeen weinig over geschiedenis gesproken. Dát is voor mij althans een belang-

rijk verschil met ‘de tijd van toen’. Omdat wij, in de jaren ‘70, in het marxisme een aantal antwoorden meenden te vinden op onze vragen, voelden wij de behoefte om naar de bron van die denkpiste te gaan en ons te verdiepen in de geschiedenis van de arbeidersbeweging. Wij – studenten, kunstenaars, intellectuelen, de vermeende voorhoede van de maatschappelijke ontwikkeling – beschouwden de arbeidersbeweging als de motor van elke maatschappelijke verandering. We steunden ons op de analyse van denkers die een traditie hadden, die lang

**DOOR HET WEGVALLEN
VAN HET HISTORISCHE BESEF
VERDWIJNT OOK
HET INZICHT DAT CULTURELE
PROCESSEN – EN IN FEITE
GAAT DAT OP VOOR
ÁLLE MAATSCHAPPELIJKE
PROCESSEN – LANGZAME
BEWEGINGEN ZIJN.**

hadden nagedacht én in de strijd ervaren hadden hoe een en ander in de maatschappij in elkaar zat. Over die maatschappij hing de grote allesomvattende sluier van de heersende ideologie. Wij zouden door ons werk op welke plek dan ook – in de theaters, in de scholen, de gerechtshoven, de bedrijven... – vertellen hoe die maatschappij werkelijk in elkaar zat, namelijk dat ze gedirigeerd werd door economische wetten vanuit de onderbouw. Vanuit de maatschappelijke bovenbouw zouden wij de ideologie ontmaskeren, de sluier wegnemen, de mensen inzichten verschaffen die hen zouden aanzetten tot de strijd om die maatschappij te veranderen. De kunst, het podium van het theater, leek ons een vrijplaats van waaruit wij het woord (de tekst was hét belangrijkste in ons theater; beelden, personages, verhaallijnen werden gekozen om dat woord te ondersteunen)

zouden verspreiden. Hoewel wij wisten dat wij zelf in onze broodwinning ook onderhevig waren aan de economische wetten en ook beïnvloed werden door de heersende ideologie, waren we ervan overtuigd dat we door bewustwording onszelf van die invloeden konden ontdoen. In Vlaanderen waren die politieke theatergroepen: de Internationale Nieuwe Scène, Het Trojaanse Paard, Vuile Mong en zijn Vieze Gasten; in Nederland ging het om Proloog, GLTwee, Sater en vele anderen. Maar zelfs iemand als Eric De Volder, die eigenlijk niet tot dat politieke theater behoorde, had in zijn programma *Vader zingt aan tafel*, dat oude lied over de vrijheid van denken opgenomen: ‘De gedachten zijn vrij. Wie raadt ze daar binnen. Ze dansen voorbij als nachtelijke schimmen. Geen mens kan ze naken. Geen jager ze raken. Het weze wat het zij, de gedachten zijn vrij’...

Wij waren ervan overtuigd dat het anders kon in de wereld. Er waren immers die inspirerende momenten in de geschiedenis – de Commune van Parijs, de Spaanse burgeroorlog, en vooral de grote Russische revolutie, het China van Mao, het Cuba van Fidel – waar dat was aangetoond of nog aangetoond werd. Toegegeven, er waren mankementen aan het communisme, maar het bestond. Wij hadden ten minste het gevoel dat we buiten de maatschappij konden treden, haar vanuit onze schuilplaats, vanaf de rand konden belagen. Vandaag overheerst het gevoel dat iedereen onherroepelijk in het systeem zit, dat er geen ontsnappen meer mogelijk is. Vandaag beleeft de door ons zo geëerde arbeidersklasse haar consumentendom zoals elke andere burger: van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat. Zelfs de wereld van de kinderen wordt als commercieel segment aan de markt toegevoegd; en ook de cultuur, de kunst, onze kleine vrijstaat die het theaterpodium was, functioneert geheel via de wetten van het marktdenken. Er is geen alternatief meer en er is geen geschiedenis meer. Dát is een groot verschil met de tijd van toen.

Nochtans zou de geschiedenis ons vandaag het besef kunnen geven dat niets blijft zoals het is. De situatie is ernstig, maar ze kán veranderen;